

Karen Linn Aunet

Runemangfold på Nidarosdomen

Om hvordan utvidelsen av den yngre fupark er representert i Nidarosdomens runeinnskrifter

Bacheloroppgave i Nordisk språk og litteratur

Veileder: Ivar Berg

Juni 2021

Karen Linn Aunet

Runemangfold på Nidarosdomen

Om hvordan utvidelsen av den yngre fuþark er representert i Nidarosdomens runeinnskrifter

Bacheloroppgave i Nordisk språk og litteratur
Veileder: Ivar Berg
Juni 2021

Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet
Det humanistiske fakultet
Institutt for språk og litteratur

Innholdsliste

Innledning.....	2
Bakgrunn	2
Kort historikk om runeskriften.....	2
Utvidelse av den yngre fupark	4
Binderuner.....	6
Nidarosdomen.....	7
Innskriftene i Nidarosdomen	8
Gjennomgang av innskriftene.....	9
Tegnforekomster i Nidarosdomen.....	20
Sammenligning med andre trønderske innskrifter	21
Om K eller B for p.....	22
Om varianten h/n av ^{1} s-runen	23
Om den punkterte u-runen, $\mathfrak{u}$, og Ívarr-navnet	23
Om $\mathfrak{k}$ $\emptyset$ og $\mathfrak{k}$ $\emptyset$	24
Om binderunefunn	24
Konklusjon	25
Litteraturliste.....	27

Innledning

Før kristendommen og de latinske bokstavene kom til Norge, var runeskrift rådende i landet vårt i flere hundre år, og muligens brukt i større omfang enn mange tror. Runeskriften ble antagelig også i stor grad benyttet parallelt med latinskriften i høymiddelalderen, noe blant annet runeinnskrifter side om side med latinske innskrifter på Nidarosdomen i Trondheim viser. Det er nettopp de mellom 600–900 år gamle runeinnskriftene på Nidarosdomen som er hovedtema i denne teksten. Magnus Olsen og Aslak Liestøl har i Norges innskrifter med de yngre runer, bind V, (1960), heretter omtalt som NIyR, etter beste evne, og med støtte i tidligere utgivelser, transskribert, translitterert og oversatt de til da 40 kjente innskriftene, N469–508. Jan-Ragnar Hagland (1997) har i et utkast til ett nytt planlagt NIyR-bind VI, omtalt over hundre runefunn i Trondheim, deriblant to runeinnskrifter, N892 og N893, oppdaget på Nidarosdomen etter 1960. På 2000-tallet har både de latinske innskriftene og runeinnskriftene i forbindelse med katedralen vært gjenstand for mer dyptgående undersøkelser. Verdt å nevne er Martin Syrett (2002) som har studert innskrifter med latinske bokstaver, Dag-Øyvind Engtrø (2005) sine analyser av runeinnskriftenes kontekst, og Karen Holmqvist (2018) som har forsket på runeristerens «selv» i sitt doktorgradsarbeid.

Olsen (1960) oppgir innledningsvis i hvilke innskrifter man finner enkelte spesifikke tegn (s. 38–39), men ingen av de nevnte utgivelser har imidlertid noen detaljert oversikt over innskriftenes tegninnhold. Mitt formål har derfor vært å se nærmere på forekomst av nettopp tegn og form. Med de 42 registrerte innskriftene fra Nidarosdomen som korpus vil jeg ta for meg utvidelsen av fuparken i høymiddelalderen. Nærmere bestemt vil jeg se etter hvilke tilleggstejn og binderuner som er brukt, og hvilke runer som fortsatt er flertydige. Først kommer litt bakgrunnsstoff om utviklingen av runeskriften og om Nidarosdomens historie, hvor jeg også omtaler nevnte Engtrø og Holmqvist sine arbeider nærmere. Deretter går jeg systematisk gjennom innskriftene og kommenterer relevante funn i henhold til problemstillingen. I siste del sammenligner jeg noen av resultatene med funn i runeinnskrifter fra bygrunnen i Trondheim, samt fra andre kirker i Trøndelag, og kommenterer ulike tegnforekomster.

Bakgrunn

Kort historikk om runeskriften

Uvisst av hvilken årsak og på hvilket sted; runeskriften oppstod i Europa antagelig en gang mellom første og andre århundre evt., og besto iallfall til bortimot 1400-tallet i Skandinavia, i enkelte områder noen hundre år lengre (Spurkland, 2001, s. 14). I Norge

er det eldste funnet, en innskrift på en spydodd, datert til ca. 200 (Berg, 2019, s. 30). Det har skjedd omfattende endringer i løpet av runeskriftens historie, noe blant annet funn av fuparker fra ulike tidsepoker viser. En fupark er det samme som et alfabet, altså en oppstilling av alle tegnene i bestemt rekkefølge. I likhet med «alfabet» som er oppkalt etter de to første bokstavene i det greske alfabetet, alfa og beta, har fuparken fått sitt navn etter de seks første runene i fupark-oppstillingen: ƿ ᚠ ᚡ ᚢ ᚣ ᚤ **f u p a r k** (Berg, 2019, s. 31).

Den eldre fuparken hadde 24 tegn jevnt fordelt på tre ætter, og et tilnærmet «en-til-en-forhold mellom bokstav og lyd» (Spurkland, 2001, s. 17). Stikk i strid med økende antall vokallyder i overgangen fra urnordisk til norrønt talemål midt på 1000-tallet, ble antallet runetegn etter hvert redusert. Innskriften på Eggjasteinen fra Sogndal (arkeologisk og kunsthistorisk datert til andre halvdel av 600-tallet) vitner om nye lydverdier og formendringer, og antallet tegn ser ut til å være nede på 21 (Spurkland, 2001, s. 81, 84). Denne prosessen leder frem mot en ny fuparkrekke, den yngre fupark med 16 tegn, fortsatt inndelt i tre ætter med henholdsvis 6, 5 og 5 runer i hver. Konsonantlydene /g/, /p/, /d/ og vokallydene /i/, /e/ og /o/ hadde ikke lenger egne tegn i fuparken, og tegnene ƿ **w**, ᚥ **j**, ᚦ **i**, og ᚨ **o** falt også bort. Her går jeg ikke nærmere inn på hvorfor enkelte tegn overlevde i den yngre fuparken, mens andre forsvant eller fikk nye lydverdier.

Utviklingen av den yngre fupark foregikk på forskjellige måter, og resulterte i flere tegnvarianter. Spurkland (2001) nevner Ribekraniet (ca. 700) som inneholdt 16 runer hvorav to fortsatt hadde to staver, Gørlevsteinens innskrift (ca. 850–900) hvor de 16 runene har kun én stav (langkvistruner/danske runer), og Hedebypinnen (ca. 800) med runer som hovedsakelig besto av staver med enkeltsidige kvister (kortkvistruner/norsk-svenske runer) (s. 84–90). Det er de antatte opprinnelsessteder og utbredelse av ulike tegnvarianter som f.eks. ᚠ kontra ᚠ (**t**) og ᚢ kontra ᚢ (**n**), som er bakgrunnen for benevnelsene danske og norsk/svenske runer (Spurkland, 2002, s. 88). Bruken av de ulike runetyperne var antagelig mer spredt. Liestøl (1971) antyder at kortkvistruner «represent the writing of the merchants», og dermed var i bruk på ulike handelssteder, og at langkvistruner kom med den danske runesteinstradisjonen til Sverige mot slutten av vikingetida, og fortrengte kortkvistrunene der (s. 75). Når det gjelder forskjellen mellom kortkvist- og langkvistruner, henviser imidlertid Schulte (2009) til Barnes som «helt korrekt insisterer på at [...] [dette skillet] er et produkt av moderne grafemanalyser», ikke ulik rådende tankegang i forskningsmiljø om blant annet rekken av middelalderruner, noe jeg kommer nærmere inn på nedenfor (s. 67).

Den forholdsvis store reduksjonen i antallet runetegn, fra 24 til 16, «medførte at nokre runer kunne ha ganske varierende lødverdi» (Berg, 2019, s. 43). Dette gjaldt særlig vokaltegnene, og runene ƿ **k**, ᚠ **t** og ᚢ **b**. I den yngre fuparken fantes bare fire tegn for

vokaler, **l i**, **l̥ u**, **l̥ a** og **l̥ ã**, som først og fremst sto for lydverdiene /i/, /u/, /a/ og /ã/, mens det norrøne talemålet på samme tid inneholdt ti vokalfonem /i/, /e/, /u/, /o/, /a/, /æ/, /y/, /ø/, /ɔ/ og /ã/, samt halvokalene /w/ og /j/ (Spurkland, 2001, s. 91). Noen av tegnene i den yngre fupark måtte altså representere flere lyder. Ifølge Spurkland (2001) kunne også «overlappinger [...] forekomme slik at en og samme vokal kunne bli markert med mer enn én rune» (s. 95).

Mulige lydverdier av vokalrunene i og noen konsonantruner i den yngre fupark ifølge Spurkland (2001, s. 95 og 97):

- l i** > /i/, /e/, /j/ og /æ/
- l̥ u** > /u/, /o/, /y/, /ø/ og /w/
- l̥ a** > /a/, /æ/ og /ɔ/
- l̥ ã** > /ã/ og andre nasale vokaler.
- l̥ k** > /k/ og /g/
- l̥ t** > /t/ og /d/
- B b** > /b/ og /p/

Utvidelse av den yngre fupark

Med tanke på denne skjevheten mellom tegn- og lydinventar er det kanskje naturlig at noen etter hvert satte seg fore å finne nye måter å uttrykke lydlige variasjoner på, og «[i] middelalderen (frå seint 1000-tal) vart runerekkja utvida att» (Berg, 2019, s. 43). Noen av de eksisterende runene i den yngre fuparken fikk tillagt et punkt for å markere ny lydverdi, for eksempel **l̥ g** og **l̥ e**, og i andre tilfeller ble forskjellen mellom lang- og kortkvistruner brukt for å skape flere tilleggstejn, for eksempel **l̥ a** kontra **l̥ æ** og **l̥ o** kontra **l̥ ø** (Spurkland, 2001, s. 163–165). Det er runene **l i**, **B b**, **l̥ t**, **l̥ k** og i noe mindre grad **l̥ u**, det i all hovedsak er funnet punkterte versjoner av. I middelalderen fikk etter hvert **l̥ R**-runen lydverdi /y/, og dermed var ikke den punkterte **u**-runen, **l̥**, med lydverdi /y/, særlig utbredt her (Olsen, 1960, s. 242). Punktert **s**, **l̥**, førte mest sannsynlig ikke til noen lydlig endring, det var mer snakk om grafisk ulikhet, men ettersom punktering er markør på tilleggstejn, regner jeg likevel den punkterte **s**-runen, **l̥**, som en tilleggsrune i gjennomgangen av innskriftene fra Nidarosdomen. I henhold til Holmqvist (2016) ble dessuten punktering av **s**-runen brukt for å skille **l i** og **l̥ s** grafisk fra hverandre (s. 97). Noen innskrifter har ring istedenfor punkt på **l̥ s**-runen, **l̥**, eller **l i**-

runen, †, noe som i henhold til Olsen (1960) «pleier å henvise til sen tid» (s. 100). Seim (1998) påpeker at ettersom noen tilleggstejn kom til «for å tilsvare» enkelte bokstaver i det latinske alfabetet, for eksempel ʰ for c, har sannsynligvis dette alfabetet vært å regne som «standard for hvilke enheter som burde finnes i et skriftsystem» (s. 133–134).

Mulige lydverdier av punkterte runer og andre tilleggstejn fra middelalderen i henhold til Barnes (2011, s. 11 og 17) og Spurkland (2001, s. 164–166):

- ʱ **y** > /u/, /o/, /y/ og /ø/, men også [w] og [v].
- † **e** > /e/ og /æ/, men også [j].
- ʳ **g** > /g/ og /k/, men også [ɣ], ofte realisert med * **h** jfr. Berg, 2020, s. 52.
- 1 **d** > /d/ hovedsakelig, men også /t/.
- ʙ **p** > /p/ og /d/
- † **æ** > /æ/ og /e/
- ‡ **ø** > /ø/
- † **o** > /o/
- ʰ **c/z** > /ts/
- ƀ **p** > /p/

Benevnelsen tilleggstejn understreker at disse tegnene aldri ble del av den yngre fuparken. Tilleggstejnene hadde heller ikke nødvendigvis et én-til-én-forhold mellom tegn og fonem. Barnes (2011) påpeker blant annet at «[...]the dotted characters can have other values – always, though, related to the one suggested by the name of the undotted rune [...]» (s. 11). De standardiserte fuparkene jeg viser til nedenfor er konstruerte i nyere tid, og ikke representative for reelle fuparkfunn. Disse funnene underbygger snarere teorien om at det aldri har eksistert mer enn to ulike fuparker, den eldre og den yngre, ettersom de sjelden inneholdt tilleggstejn, og fordi eventuelle tilleggstejn uansett ikke var konsekvent plassert (Seim, 1998, s. 131). Spurkland (2001) poengterer at det nye én-til-én-systemet i innskrifter fra middelalderen er et «idealisert system», og ikke var noe som gjaldt i samtiden og konsekvent ble brukt av alle runeristere (s. 164). Barnes (2011) uttrykker det slik:

Of the numerous medieval fupark inscriptions known, very few contain more than the sixteen runes of the younger row (in fupark order), and those that do, tend to place just one or two additional characters at the end - randomly selected, as far as can be seen, and in no particular order. (s. 12)

Holmqvist (2016) nevner også sifferruner («[sifferrune har] et gitt antall kvister på hver side av staven, og antallet kvister angir henholdsvis ætt og plassering i ætten») som argument for at tilleggsteget aldri ble tilføyd 16-tegnsfuparken: «Systemet baserer seg på de 16 fupark-enhetene, og tar aldri med flere runer enn disse» (s. 99). Haugen (1976) så på punktering som en «ad hoc-[metode]» for å markere nyanser mellom lyder der det var behov for det, og som Spurkland, Barnes, Seim og Holmqvist, mente også Haugen at det aldri var snakk om at fuparken var endret, eller at det eksisterte et «helstunget runealfabet» (s. 90). Det finnes imidlertid noen få innskrifter med runer i samme rekkefølge som bokstavene i det latinske alfabetet, blant annet i en innskrift fra bygrunnen i Trondheim, N 818, (Seim, 1998, s. 149).

Standardiserte fuparker og en runerekke jamfør Berg, 2019, s.41–44. Kolon markerer skille mellom «ættene»:

Den eldre fupark: Ʒ Ɔ Ɔ Ɔ R < X P : H Ɔ I Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ : Ɔ B M M Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ

f u p a r k g w h n i j i p z s t b e m l n g d o

Den yngre fupark: Ʒ Ɔ Ɔ Ɔ R Ʒ : * Ɔ I Ɔ ' : 1 B Ʒ Ɔ Ɔ

f u p ä r k h n i a s t b m l r

Middelalderruner: Ʒ Ɔ Ɔ Ɔ R Ʒ : * Ɔ I Ɔ ' : 1 B Ʒ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ Ɔ (K)

f u p o r k h n i a s t b m l y e æ ø ø g d p c / z p

Binderuner

Binderuner, et grafisk fasinende fenomen ved runeskriften, er to runer, i noen tilfeller flere, forbundet med samme stav. Et eksempel på en slik rune er Ɔ̂, gjenkjennbar som blåtann-logo i våre dager, mens bokstaven æ er en grafisk parallell til binderunen.

Binderuner er funnet i innskrifter med runer fra både eldre og yngre fupark, og man kan tenke seg at det var blant annet praktiske årsaker til at de ble brukt (Spurkland, 2002, s. 19). De tok mindre plass, og krevde færre ristinger i materialet. Binderunene kan unektelig også være vakre å se på, og det kan nok tenkes at noen ristet dem for å imponere andre med sin kunnskap og sans for estetikk. Olsen (1960) nevner at binderuner muligens var medvirkende årsak til at kortkvist-runene oppsto fordi det var enklere å sette sammen runer med enkeltsidige kvister, og han peker på Ɔ̂-runen og Ɔ̂ a-runen som mest brukt i binderuner (s. 242). Senere i oppgaven vil jeg se nærmere på bruken av binderuner i ulike innskrifter, og blant annet hvordan mine funn harmonerer med denne påstanden.

Nidarosdomen

Nidarosdomen, Trondheims praktfulle katedral, er mer enn et arkitektonisk vakkert skue. Den huser runer. De over 40 runeinnskriftene finnes på innvendige og utvendige loddrette steinflater i selve byggverket, med unntak av en blyinnskrift (N507) og en gravstensinnskrift (N508) (Olsen, 1969, s. 38). Tidspunktet for den første utvidelse av bygningen, ca. 1150, tilsier at samtlige innskrifter ikke kan være eldre enn det, men naturligvis yngre, og de inneholder dermed kun runer fra den yngre futhark (Holmqvist, 2018, s. 107). Deler av katedralen har brent ned og blitt gjenreist flere ganger siden den opprinnelige Olav Kyrres kristkirke mest sannsynlig sto ferdig i 1093 (Ekroll, 1997, s. 149). Mange runeinnskrifter kan slik ha gått tapt. Siden 1869 har hele katedralen vært gjenstand for et kontinuerlig oppussings- og vedlikeholdsarbeid, noe som kan ha ført til forringelse av innskrifter. En bygningshistorisk ferd vil også avdekke blant annet at vestskipet i mange hundre år sto uten tak og vegger (Ekroll, 1997, s. 156). Dette kan forklare det totale fravær av runeinnskrifter på vestskipets nordvegg. Den flere hundre år lange bygningshistorien gjør at runene kan være fra ulike tider. Ekroll (2015) oppdaget at merker på steinene i oktogonalen viser hvordan steinene ble plassert, og en omkalfatrering av steinene viser at de ble gjenbrukt i et restaureringsprosjekt på tidlig 1500-tall (s. 1). Dette gjorde at de 11–12 innskriftene på oktogonalens vegger ble bevart for ettertiden.

En systematisk gjennomgang av Nidarosdomens runeinnskrifter viser variasjon i både tegn og innhold. Det finnes korte og lange, eierinnskrifter, klassiske «X ristet runer»-innskrifter, religiøse innskrifter, enkle signaturrestninger og sågar en innskrift som kan minne om staveøvelser eller melodisk nedtegning. Det finnes utydelige og utolkbare innskrifter, mens andre er rett og slett forsvunnet. Noen av innskriftene har informasjon som kan si noe om hvem som ristet dem, og dette har vært grunnlag for ulike forskningsprosjekter. Engtrø (2005) laget et skille mellom offentlige og private innskrifter (s. 11). I et senere prosjekt har han argumentert for at risterne av Nidarosdomens runeinnskrifter stort sett var menn, norske og svenske og fra vesterhavsoyene, at de var steinhoggere og pilgrimer, og at de mest sannsynlig representerte ulike sosiale lag (Engtrø, 2015). Holmqvist (2018) har gått dypere til verks og sett på hvilke «selv» risterne i Nidarosdomen uttrykte med utgangspunkt i innskriftenes innhold og settingen for ristingen (s. 105). Hun har konkludert med at til tross for at de fleste risterne uttrykte religiøse selv, så var det også rom for rister til å «enhance their own self, to devalue others' selves and to express creativity and a will to carve out a more independent and artistic self» (Holmqvist, 2018, s. 134). Både Engtrø (2005) og Holmqvist (2015) har altså begge fokusert på innholdet i innskriftene, mens mitt anliggende har vært å se på de ulike runeformene.

Innskriftene i Nidarosdomen

I gjennomgangen av de 42 runeinnskriftene registrert som funn i tilknytning til Nidarosdomen, kommenterer jeg tilleggstejn og binderuner, samt eventuelle runer fra den yngre fupark som fortsatt har det som regnes som sekundær lydverdi, for eksempel Ý **k**-rune med lydverdi /g/ istedenfor /k/. Transkripsjoner av innskriftene N469–N508 er gjengitt etter Olsen (1960) og Liestøl (1960) sitt arbeid presentert i NIyR V dersom ikke annen kilde er oppgitt (s. 35–69). Innskriftene N892 og N893 er transkribert i henhold til Hagland (1997, s. 211–212). Når det gjelder translitterasjoner, normaliseringer og oversettelser har jeg tatt utgangspunkt i Holmqvist (2018) som refererer til både NIyR V og Samnordisk runtextdatabas (s. 136–146). N469, N481 og N483 har jeg kommentert også med bakgrunn i egne undersøkelser av innskrifter utvendig på Nidarosdomen gjennomført 05.05.21.

Når runer skal translittereres til latinske bokstaver kan man følge ulike praksiser, men antatt lydverdi og runeform er vanlige kriterier. Barnes (2013) problematiserer begge, og påpeker spesielt vansker med translitterering av punkterte runer ettersom de, som tidligere omtalt, hadde varierte lydverdier og antagelig aldri ble sett på som nye selvstendige runer (s. 20). Han argumenterer for bruk av diakritiske tegn som en mulig metode for translitterering av punkterte runer, f.eks. † **ï**, men forsvarer bruk av bare latinske ekvivalenter i translitterering av andre tilleggstejn som † **æ** og † **ø** (2011, s. 14–15). Jeg translittererer imidlertid i henhold til tradisjonell metode brukt på middelalderinnskifter i henhold til Seim (1998), for eksempel † **e**, jamfør min oversikt over middelaldertegn på side 4 (s. 136–141). Videre følger jeg Holmqvist (2016) sitt eksempel med å «aldri bruke mer enn ett tegn for å gjengi en rune i én og samme innskrift», og kommentere eventuelle avvik i gjennomgangen (s. 14). For eksempel vil to tilfeller av Ý **k**-runen begge translittereres med **k** selv om den ene har lydverdi /g/.

Først oppgir jeg N-nummer på runeinnskriften, så kommer de transkriberte runene i fonten Gullskoen (skriftstørrelse 11 for tydelig markering av runetegnene) etterfulgt av translitterasjon i fet skrift. Basert på transkripsjoner og bilder i NIyR V, transkripsjoner i Haglands utkast og et par egne undersøkelser, har jeg forsøkt å gjengi runene mest mulig lik formen (rund eller vinklet) de har i innskriftene. Skillet mellom rund og vinklet form er aktuelt på runene **Ń** **Ń**, **þ** **þ**, **R** **R**, **Ÿ** **Ÿ**, **B** **B**, **Ÿ** **Ÿ** og **ʌ** **ʌ** (inkludert punkterte varianter). Tolkningsforslag på norrønt språk basert på ovenfornevnte kilder står i kursiv skrift, mens oversettelse til moderne norsk er gjengitt i vanlig skrift. I transkripsjonene har jeg markert punkterte runer og andre tilleggstejn med grønn farge, mens runer fra yngre fupark med endret eller sekundær lydverdi er gjengitt i blått.

I noenlunde samsvar med Holmqvist (2018) sin praksis, benytter jeg følgende øvrige tekstmarkører i gjennomgangen:

// = linjeskift/annet brudd i innskriften.

- = utolkbart tellende runetegn.

... = i translitterasjon: ikke tellbare runer, i tolkning: hele/deler av innskriften som er utolket.

ⱦ̄ = binderune (også markert i translitterasjon).

(!) (a) = usikker rune (også markert i translitterasjon).

(ok) (og) = usikker tolkning (normert norrønt og moderne norsk).

∴ = skilletegn brukt kun når det er brukt i innskriften.

[inskripsjon] = Hele/deler av innskrift som var tapt da NIyR ble skrevet, og som har blitt rekonstruert basert på tidligere forskning.

1/1 a/o = alternative lesninger av runer.

Gjennomgang av innskriftene

N469 ᚢ ᚦ ᚱ ᚾ ᚹ ᚱ **s a k u m r**

søkum på grunn av

Innskrift uten tilleggsteget. ' **s**-runen er oppgitt som noe «utflytande» (Olsen, 1960, s. 39). På bildet i NIyR kunne det se ut som en punktert **s**-rune, ᚢ, men da jeg så innskriften virket det eventuelle punktet mer som et naturlig søkk i steinen.

N470 ᚠ ᚦ ᚱ ᚱ ᚱ ᚦ̄ ᚢ ᚦ ᚱ ᚾ ᚹ ᚱ **a f r a n s a**

Lafranz a Lavrans eier

Denne innskriften inneholder en binderune, noe som kan være litt vanskelig å se ettersom innskriften er «oversådd med seinare krot» (Olsen, 1960, s. 40).

N471 Þ ✠ R N 1 1 R 1 1 P N R Þ R R 1 1 1 1 R N 1 1 1 R Þ 1 1 1 (Klüber, 1823.)

[Þ o r u a l r (:) s i g u r Þ r (:) r i s t i t (:) r u (- - a) r Þ (i) s (i) (:)]

Þorvaldr Sigurðr ristit rúnar þessar.

Torvald (og) Sigurd ristet disse runer.

Her er en utgave av tegnet ✠ **ø**, men den kan neppe sies å ha lydverdi /ø/. I henhold til tolkningen har den lydverdi /o/. Dette er en innskrift som i NIyR har to ulike gjengivelser. Jeg velger å kommentere runene som er gjengitt etter Klüwer sin tegning fordi denne er anbefalt av Liestøl (1960); «Ein må rekne med berre Klûwers teikning» (s. 40).

Skilletegnene kan være påført ved et oppussingsprosjekt i 1869 hvor «stenen [blev] afpuddset og runetrækkene gåede efter [...]» Olsen, s. 40. Kanskje er det nettopp på grunn av denne restaureringen at Liestøl valgte å forholde seg til Klüwers tegning, det kan være en viss fare for at man under slikt arbeid kommer til å fremheve spor etter tegn som opprinnelig ikke var en del av innskriften. Det er ellers gjengitt tre tilfeller av punktert **s**-rune, 1, samt punktert **k**-rune, 2, med lydverdi /g/. I ett tilfelle har **u**-runen sannsynlig lydverdi /v/.

N472 Þ ✠ - - R N - - R [**þæ - - r u - - r**]

þæssar runar disse runer

Kun fra Klüwers tid er denne innskriften kjent. Her er det ✠ **æ** som er interessant for min del. Olsen (1960) antar at den har lydverdi /æ/ (s.41).

N473 1 1 1 . 1 1 . 1 N 1 R : N 1 (1) 1 N 1 1 1 1 N 1 1 R 1 1 1 * 1 R : (R) 1 1 1 N 1 1 : 1 1 1 1

i o n o k i u a r u a (k) t u o l a s u a k u n o t h e r s i m u n : a m e n

Jón ok Ívarr vøktu Ólafsvøkunótt hér. Simun. Amen

Jon og Ivar vakte her Olsoknatta. Simon tolket. Amen.

Her er en innskrift med mange usikre runer. Tilleggstegnene som er gjengitt er imidlertid forholdsvis sikre. Innskriften har to tilfeller av 1 **s**. De to tilfellene av 1 **e** har sannsynlig lydverdi /e/, mens den første 1 **i**-runen ser ut til å ha lydverdi /j/. Tre av 1 **u**-runene har lydverdi /v/.

N474 I P I N ifiu

Innskrift uten tilleggstejn. Usikker tolkning.

N475 Ƿ N Þ I Ƿ I Ƿ g u þ a m i k

*Guð á mik. Gud eier meg.*Her er et tilfelle av Ƿ **g** med sannsynlig lydverdi /g/.

N476 1 R tr

Innskrift uten tilleggstejn. Usikker tolkning.

N477 a. I (ǫ) - I (ʰ / ʰ I ʰ ʰ) -- .... (ǫ) ʰ : R ʰ (ʰ / ʰ) b. Ƿ ʰ I Ƿ. Ƿ Ƿ R I ʰ

a. i (o) - i (s k y) --- ... (o) n: res   b. m e k · m á r i a

... (*reist*) *mik. María.* ... (ristet) meg. Maria.

Dette er en innskrift med mye usikker lesning og tolkning. Liestøl antyder også at det kan være to tilfeller av ʰ eller ʰ hvor iallfall den siste mest sannsynlig har lydverdi /s/. Det er en viss mulighet for at den første ʰ kunne stått for latinsk c eller norrøn z som etter hvert ble vanlig i middelalderen dersom det i første del av innskriften skulle stått for eksempel et navn som inneholdt en av disse bokstavene. Innskriften har to punkterte i-runer, ʰ, med sannsynlig lydverdi /e/, og en binderune.

N478 Ƿ N Þ . Ƿ Ƿ : * I ʰ : * I ʰ I Ƿ I : Ƿ Ƿ Ƿ R : Ƿ Ƿ Ƿ R : * I ʰ I ʰ B ʰ : ʰ ʰ I Ƿ : Ƿ Ƿ ʰ ʰ : ʰ R : ʰ ʰ ʰ ʰ R : R ʰ I ʰ ʰ : Ƿ ʰ ʰ R : ʰ I ʰ N : * ʰ I ʰ I * N : Ƿ R ʰ ʰ ʰ ʰ R : Ƿ R ʰ ʰ

**g u þ · o k : h i n : h i æ l g i : o l a f r : k o n g r (:) h i a l p e (:) þ æ i m (:) m a n e (:) e r :
þ e s a r : r u n a r : r æ i s t :   m e þ r : s i n u : h æ i l a h u : a r n a þ a r : o r þ e**

Gu ok hinn helgi Ólafur konungur hjalpi þeim manni, er þessar rúnar reist með sínu heilagum árnaðarorði.

Gud og den hellige Olav konge, hjelpe den mann som ristet disse runer, med sin hellige forbønn.

Innskrift med flere tilfeller av ʃ, ʒ, ʔ og ʌ, samt ett eksemplar av ʙ, henholdsvis med lydverdiene /g/, /æ/, /e/ /s/ og /p/.

N479 ʃ ʒ ʔ f a e

Her er en tydelig innskrift, men usikker tolkning. Den har punktert **i**-rune, ʔ **e**.

N480 ʒ ʒ ʔ B R ʔ Y a l a b r u m

(*árla brum*) Tidlig vår

Innskrift uten tilleggsteget. Nokså sikre runer, men usikker tolkning.

N481 I ʒ ʔ R i u a r

Ívarr Ivar

Innskrift uten tilleggsteget. Første del er tydelig, mens siste del «kverv bort i inkje» jamfør Liestøl (1969), og består av flere streker hvorav to-tre med mulige kvister. Jeg har unnlatt å gjengi disse, da de mest sannsynlig ikke representerer noen tilleggsteget. ʒ **u**-runen har her sannsynligvis lydverdi /v/.

N482 * ʒ R I ʒ ʔ h u r i a g

Hāvar (h)jagg (gl. Svensk) Håvard hogg

Ovenfor er en innskrift med sikre runer, men tolkningen er usikker. Dersom det er snakk om det norrøne verbet *hiak/iak*, kan dette være et tilfelle av ʃ **g** med lydverdi /k/, men det virker lite sannsynlig. Liestøl (1960) henviser til at svenske steinhuggere arbeidet med Nidarosdomen, og at det trolig er snakk om det gammelsvenske verbet «hiagg» (s. 50).

N483 (K) | † (†) -- (p)il(a†) --

(*pílagrímur/pílárr*) (pilgrim/pillar)

Her har vi å gjøre med forholdsvis sikre runer, bortsett fra at «eit langt sår i steinen noko over midten har skadd alle runene så nær som den siste» (Liestøl, 1960, s. 50). Engtrø (2005) poengterer at «en eventuell punktering av rune to ikke ville vises på grunn av riften» (s. 22). Jeg tar imidlertid utgangspunkt i at dette er en | i-rune med bakgrunn i tolkningen gjengitt av Liestøl (1960, s. 51). Denne innskriften har tegnet K p for lydverdi /p/, og den har også en binderune.

N484 Y † R | † maria

María Maria

Innskrift uten tilleggstejn.

N485 Þ Ñ R Ñ † [-purun]

(*Ráð þú rúnar.*) (tyd disse runer)

Innskrift uten tilleggstejn. Usikker tolkning.

N486 | † † * | † † * † † [(iæk · hiækhæl)]

(*Ek hjo hell.*) (Jeg hogg stenen.)

I Liestøl (1960) er † æ translitterert med a (s. 52). Holmquist (2018) har translitterert † med æ. Jeg har markert † æ som tilleggstejn, men det er mulig at dette er en langkvist-a med lydverdi /a/. Når det gjelder Ý k, kan den ha lydverdi /g/, noe som igjen kan gjøre det sannsynlig at det faktisk er en langkvist-a, og ikke tilleggstejn med lydverdi /æ/. I N482 finnes også muligens verbet «iag», med Þ g, derfor er det ikke usannsynlig at det også her er snakk om det gammelsvenske verbformen «iag» og at Ý k har lydverdi /g/.

N487 † | † Ñ R Þ R † R sigur þ rar

Sigurðr Sigurd

Her er en innskrift med to sikre punkterte runer, †**s** og †**g**.

N488 I N T † P Y † I P R **i u n s k m o i p r**

(*himnesk móðir*) (himmelske moder)

Innskrift uten tilleggstejn. Jeg gjengir her translitterasjon fra Liestøl (1960), og markerer ikke usikre runer som Holmqvist (2018) har gjort, ettersom innskriften tilsynelatende ikke inneholder tilleggstejn.

N489 *†R̄: *†N I † R : **h e f̄ : h u i l i r :**

Hér vilir Her hviler

Innskriften har en punktert **i**-rune, †**e**, med mulig ring, og denne er også del av en binderune. †**u**-runen her har sannsynlig lydverdi /v/.

N490 ††R̄ † : ††† [----- **p o r̄ s : d a ḡ** -----]

[----- *pórsdag* -----] torsdag

Her er to binderuner og to tilfeller av punkterte runer, †**s** og †**g**.

N491 *†††† R †††† ***h e p e n r a n æ i h**

Heðinn [ok] Rannveig Hedinn [og] Rannveig

Dette er en innskrift med tydelige runer, og den har to punkterte **i**-runer, †**e**, og ett eksemplar av †**æ**.

N492 R (†) R N R I R I R (†) R † R † R † **r (e) r u r i r i r (e) r æ r ø r y**

Dette er en litt spesiell innskrift, muligens staveøvelser eller en melodi (Liestøl, 1960, s. 55–56). Holmqvist (2018) heller, på grunn av plasseringen av innskriften, til forklaringen om at det er tegn for noter (s. 132). Jeg må si meg enig i det; dersom dette var staveøvelser ville det kanskje vært en rekke med samtlige vokaltegn istedenfor gjentakelser av enkelte tegn? Uansett tolkning er denne innskriften et meget godt eksempel på bruk av tilleggstejn. I tillegg til to eksemplarer av †**e** er her både †**æ** og †**ø**.

N493 **k u p t a k i s a l k e t i l l s**

Guð taki sál Ketils. Måtte Gud ta Ketils sjel.

Her er en innskrift som sannsynligvis har to ristere. Den har tre binderuner, samt en punktert **i**-rune, **† e**. Den første runen er noe utydelig, jamfør Liestøl (1960), og han understreker at det derfor «ikkje [er] råd å avgjera om runa er punktert» (s. 56). Det er altså en viss mulighet for at det er en punktert **k**-rune, **ƿ**, her, hvis ikke er det et tilfelle av **ƿ k**-rune med lydverdi /g/.

N494

k u p k æ t i þ i n æ r l i n g r s i k m u n t a r s o n n u o k i a f n a n

Guð gæti þín, Erlingr Sigmundarsonr, nú ok jafnan.

Gud vokte deg, Erling Sigmundsson, nå og alltid.

Dette er i likhet med N493, antagelig en innskrift med to ristere, noe som kan ha betydning for antall tilleggsteget. Det er kun ett tilfelle av punktert **k**-rune, **ƿg**, mens det er tre tilfeller av **ƿ k**-runer med antatt lydverdi /g/. Innskriften har to binderuner, to tilfeller av **† æ**.

N495 **a m u (n t i)**

Åmundi Amund

Innskrift uten tilleggsteget. Det er imidlertid en viss mulighet for at navnet skulle ha lydverdi /d/ i siste stavelse, og at det er et eksempel på en **1 t**-rune med lydverdi /d/.

N496 **[s e i k p a m]**

(Sé Guð á mik.) Gud, se på meg.

Denne innskriften har to punkterte runer, **† s** og **† e**, samt en binderune. Dersom tolkningen er riktig, ser det ut til at første **ƿ k**-rune er ment å ha lydverdi /g/.

N497a 𐌰𐌿𐌶𐌿𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹 : 𐌶𐌺𐌹𐌺𐌹𐌹𐌹𐌹 **þessir sukuifi //**

þessir suku i Disse sank i

Her er det fire punkterte runer, 𐌿 **e** og tre stykk 𐌶 **s**. Verd å bemerke er at de punkterte **s**-runene har ring istedenfor punkt. Innskrift N489 har også ring som markering for punktert rune.

N497b 𐌿𐌺𐌹𐌹 [ ] 𐌶𐌹𐌹𐌹 //

fjórð fjorden

Innskrift uten tilleggstegn.

N497c 𐌹𐌹𐌹𐌹 𐌿𐌹𐌹𐌹𐌹𐌹 **i o a n æ i r i k r //**

Jóhan, Eiríkr Jóhan, Eiríkr

Denne delen har tegnet 𐌿 **æ**.

N497d 𐌿𐌺𐌹𐌹 𐌿𐌹𐌹𐌹𐌹 𐌶𐌹𐌹𐌹 **l o þ e n n b k b //**

Loðinn (biskup) Loðinn, biskopen

Her er en binderune, og ett eksemplar av 𐌿 **e**. Ingen av 𐌶 **b**-runene er punkterte, noe som kan virke litt merkelig ettersom den siste ser ut til å ha lydverdi /p/ og fordi det i både del e og f av N497, finnes nettopp 𐌶 **p** med lydverdi /p/. Med tanke på gjengivelsen av navnet *Loðinn* kan det virke som punktert **i**-rune, 𐌿, er ment å ha lydverdi /i/ istedenfor /e/.

N497e 𐌿𐌺𐌹𐌹 𐌿𐌹𐌹𐌹𐌹 𐌿𐌹𐌹𐌹𐌹 **k a þ a l æ i n //**

Kapaleinn kapellan

I denne delen er det to binderuner, og ovenfornevnte 𐌶 **p**, samt tegnet 𐌿 **æ**.

N497f $\mathfrak{B}\mathfrak{P}R : \mathfrak{t} - - \mathfrak{R} \mathfrak{p} (\mathfrak{a}\mathfrak{p})(\mathfrak{r}) : (\mathfrak{a}\mathfrak{e})--\mathfrak{a}\mathfrak{r}$

(pater noster)

Transkripsjon og translitterasjon her avviker fra både fra Holmquist (2018, s. 144) og Liestøl (1960, s. 61). Jeg har transkribert og translitterert med utgangspunkt i Liestøl (1960) sine beskrivelser av runene, og bilde i NIyR, fordi jeg syntes det var viktig å få med mulige binderuner, noe som ikke kommer frem i ovenfornevnte transkripsjon og translitterasjon (s. 60). I henhold til «min» transkripsjon og translitterasjon inneholder denne innskriften to mulige binderuner, samt $\mathfrak{t} \mathfrak{a}\mathfrak{e}$ og $\mathfrak{B} \mathfrak{p}$.

N498 $\mathfrak{F} \mathfrak{N} \mathfrak{I} \mathfrak{R} \mathfrak{Y} \mathfrak{N} \mathfrak{I} \mathfrak{f} \mathfrak{u} \mathfrak{i} \mathfrak{r} \mathfrak{k} \mathfrak{u} \mathfrak{l}$

Innskrift uten tilleggstejn.

N499 $(1) \mathfrak{I} \mathfrak{I} \mathfrak{Y} \mathfrak{N} \mathfrak{I} (\mathfrak{R} \mathfrak{I}) (\mathfrak{t}) \mathfrak{i} \mathfrak{l} \mathfrak{g} \mathfrak{u} \mathfrak{p} (\mathfrak{r} \mathfrak{s})$

til Guðrs til Gud(?)

Dette er en innskrift med mange usikre runer. Jeg har kun tatt med de runene som er gjengitt i Liestøl (1960), ettersom han påpeker at innskriften er både avskallet og overristet, og at det «er rom for mange feillesingar» (s. 62). Det kan virke som om $\mathfrak{Y}$ er det eneste sikre tilleggstejn i denne innskriften.

N500 $\mathfrak{Y} \mathfrak{t} \mathfrak{I} \mathfrak{I} \mathfrak{I} \mathfrak{k} \mathfrak{a}\mathfrak{e} \mathfrak{t} \mathfrak{i} \mathfrak{l}$

Ketil Ketil

Innskrift med ett tilleggstejn, $\mathfrak{t} \mathfrak{a}\mathfrak{e}$.

N501 $----\mathfrak{R} \mathfrak{r}$

Innskrift uten tilleggstejn. Flere usikre runer.

N502 $\mathfrak{I} \mathfrak{I} \mathfrak{Y} \mathfrak{N} (\mathfrak{I} \mathfrak{t} \mathfrak{I}) \mathfrak{N} \mathfrak{I} \mathfrak{R} * (\mathfrak{t}) \mathfrak{R} \mathfrak{I} \mathfrak{I} (\mathfrak{t} \mathfrak{I}) \mathfrak{R} \dots \mathfrak{R} \mathfrak{n} \mathfrak{i} \mathfrak{k} \mathfrak{u} (\mathfrak{l} \mathfrak{a} \mathfrak{s}) \mathfrak{u} \mathfrak{a} < \mathfrak{r} \mathfrak{h} (\mathfrak{e}) < \mathfrak{r} \mathfrak{i} \mathfrak{n} (\mathfrak{e} \mathfrak{e}) < \mathfrak{r} --- \mathfrak{r}$

Nikulás var hér inni, er (hann fór). Nikolas var her inne da [han fór].

Dette er tilsynelatende en innskrift med flere punkterte runer og tre binderuner, men Liestøl (1960) påpeker at «[p]unkteringa av r. 7, 11, 14 og 15 er [...] svært usikker» (s. 63–64). Ut fra bildet av innskriften i NIyR virker punktering av rune 14 minst sannsynlig, men denne innskriften, som flere andre, har mange fordypninger i steinen som lett kan forveksles med punktering. Som Spurkland (2001) sier det: «[...] det er ikke alltid like lett å avgjøre om det lille punktet man ser, er gjort av menneskehånd med et redskap eller er en forvitring i treet eller et hakk som er kommet til på annen måte» (s. 164). $\bar{n}$ **u**-runene er imidlertid nokså tydelige, og det er sannsynlig at den andre av de to har lydverdi /v/. Det er ellers muligens en punktert **s**-rune, $\dagger$, samt tre punkterte **i**-runer, $\ddagger$.

N503 $\ddagger$ R I $\ddagger$ $\bar{n}$ $\bar{n}$ $\bar{n}$ P R **g r i o t g a r p r**

Grjótgarðr Grjótgarðr

Innskrift med to punkterte **k**-runer, $\ddagger$, samt to binderuner. Her er det mulig at $\bar{n}$ **i**-runen har lydverdi /j/.

N504 $\ddagger$ $\bar{n}$ P : * $\ddagger$: ' | $\bar{n}$ **k u p : h a : s (i/e) t u**

Gup (hafi) (sálu). Mátte Gud (ha) (sjelen).

Innskrift uten tilleggsteget, med mindre $\bar{n}$ **i**-runen er punktert som Liestøl (1960) nevner kan være tilfelle i sin omtale i NIyR (s. 65). Det er en $\ddagger$ **k**-rune her med lydverdi /g/.

N505 $\ddagger$ $\ddagger$ $\ddagger$ $\ddagger$ **s t æ i n**

Steinn Stein

Her er tilleggsteget $\ddagger$ med lydverdi /æ/.

N506 $\ddagger$ $\ddagger$ $\bar{n}$ $\ddagger$ * $\ddagger$ $\ddagger$ R I $\ddagger$ $\bar{n}$ $\bar{n}$ $\bar{n}$ Y I $\ddagger$ $\bar{n}$ P $\ddagger$ * $\ddagger$ $\ddagger$ * $\ddagger$ $\ddagger$

a m u t e h a n r i s t i m i k g u p s i h n i (han)

Ámundi hann risti mik. Guð signi hann.

Åmunde han ristet meg. Gud signe han.

Det mest spesielle med denne innskriften er at den har to eksemplarer av tegnet ᵛ. I begge tilfellene har ᵛ mest sannsynlig lydverdi /s/ og står verken for den latinske c eller norrøne z. Innskriften har en punktert **k**-rune, ƿ, med sannsynlig lydverdi /g/. Risteren har også en punktert **i**-rune, ı. Det finnes tilfeller av ƿ **k**-runer og ı **i**-runer, så risteren ser ut til å ha gjort bevisste valg. I likhet med i innskrift N495 er navnet *Ámundi* nevnt her, og det er ikke umulig at det også her er et tilfelle av en ı **t**-rune med lydverdi /d/.

N507 ƿ ƿ (ı) ƿ ƿ ı ı **a m (e) [n] [n] o m i n**

Denne innskriften har tilleggsteget ƿ **æ**, men tolkningen til Liestøl (1960) tatt i betraktning, har tegnet lydverdi /a/ (s. 67). Flere av tegnene er utsmykket med korstegn; punktert **i**-rune, ı, med vannrett kvist over midten istedenfor punkt, ƿ **m**-rune vendt opp-ned med en vannrett kvist som krysser staven et stykke over midten, ƿ, og en mulig ı **n**-rune, også med tilføyd vannrett kvist til venstre for staven. Kanskje gjelder dette også ƿ **æ**. Hvis så er tilfelle, kan det hende at det er ment å være en kortkvist-a istedenfor langkvist-a, men dette blir bare gjetning. Runen ı **o** har også antydning til korsutsmykning i form av en noe forlenget øvre kvist som krysser staven.

N508 ı ı ı * ı ı ı ƿ R **u i l h i a l m r**

Vilhjalmr Vilhelm

Innskrift uten tilleggsteget. Nok et eksempel på ı **u**-rune med lydverdi /v/.

N892 ƿ ı R ı ı R **b i r d o r**

Bergþórr/Berdor Bergþórr/Berdor

Innskrift med punktert **t**-rune, ı. Muligens har i-runen lydverdi /e/ dersom tolkningen av navnet er riktig.

N893 ı R **i (r)**

Ingen tilleggsteget, usikker tolkning.

Tegnforekomster i Nidarosdomen

I denne gjennomgangen av runeinnskriftene i Nidarosdomen, har jeg sett spesielt etter hvilke tegn fra den utvidete fuparken som er brukt og hvilke binderuner som finnes (se vedlegg 1 for tabelloversikt med tegn brukt i Nidarosdomens innskrifter, og vedlegg 2 for tabelloversikt med binderuner). Jeg har også kommentert runer fra den yngre fupark som fortsatt er flertydige. Runeinnskriftene inneholder mange eksempler på bruk av punkterte runer, andre tilleggstejn og binderuner (merk at N497a–f regnes som én innskrift). Hele 27 av 42 innskrifter har tilfeller av punkterte runer og/eller andre tilleggstejn, mens 10 av innskriftene inneholder en eller flere binderuner, til sammen 19. Det finnes flere tilfeller av flertydige runer, og dette gjelder spesielt ʀ **k**-runen som har både lydverdi /k/ og /g/. Ut fra nokså sikker bakre datering (ca. 1150) på disse runeinnskriftene, og at det var nettopp i høymiddelalderen «utvidelsen» av 16-tegnfuparken fra vikingetida skjedde, kan dette regnes som et forventet funn.

Det finnes til sammen 538 tegn (jfr. tabell 1 i vedlegg 1), og av disse er 58 punkterte runer, representert med ʀ, ʁ, ʁ̇, ʁ̈ og ʁ̉, mens 24 er andre tilleggstejn, representert med ʁ̊, ʁ̋, ʁ̌ og ʁ̍. Blant de punkterte runene er ʀ, ʁ̈ og ʁ̉ helt klart i flertall, med til sammen 53 eksemplarer, mens ʁ̊ med sine 17 tilfeller er desidert mest brukt av de andre tilleggstejnene. Tegnet ʁ̋ finnes bare i to innskrifter. Det samme gjelder varianten av **s**-runen, ʁ̌, mens tegnet ʁ̍ med lydverdi /p/ finnes kun i én innskrift. Når det gjelder forekomst av binderuner, er det særlig interessant at det er så stor variasjon i hvilke runer som er satt sammen. Kun 4 av binderunene finnes i flere like eksemplarer, ʁ̊̇ **ar̊**, ʁ̊̈̇ **er̊**, ʁ̊̉̇ **ar̊** og ʁ̊̌̇ **al̊**, og det er hele 14 ulike sammensetninger.

I delen om utvidelsen av den yngre fupark argumenterte jeg for at punkterte runer og andre tilleggstejn i høymiddelalderens runeskrift aldri ble en del av 16-tegnfuparken. Det er i henhold til den diskusjonen naturlig at runer som var flertydige i den yngre fupark fortsatte å representere ulike lyder også i høymiddelalderen, og i gjennomgangen har jeg funnet noen eksempler på dette. Viktig å påpeke i denne sammenheng er imidlertid usikkerhet i forbindelse med punktering av runer. Som Spurkland (2001) sier det: «[...] det er ikke alltid like lett å avgjøre om det lille punktet man ser, er gjort av menneskehånd med et redskap eller er en forvitring i treet eller et hakk som er kommet til på annen måte» (s. 164).

ʁ̊̇ **u**-runen har i N481, N489, N502 og N508 sannsynlig lydverdi /v/, mens den i N471 og N473 finnes med både lydverdi /u/ og /v/. ʀ̇ **k**-runen er også fortsatt flertydig, det er blant annet eksempel på at den har både lydverdi /g/ og /k/ i N493. I N482 er punktert **k**-rune, ʀ̇̇, brukt i ordet som i henhold til Liestøl (1960) er verbet (h)iaagg

(gammelsvensk) (s. 50). Dersom det er det samme verbet som er tenkt skrevet i N486 hvor ᚱ **k**-runen er brukt i ordet *hiak*, vil det være naturlig at ᚱ **k**-runen i dette tilfellet har lydverdi /g/.

En av flere runer som ikke virker like utbredt med tanke på flertydighet, er ᚠ **t**-runen. I N495 og N506 er imidlertid samme navn, *Ámundi*, gjengitt med d i normalisert norrønt, og dersom siste stavelse i navnet var ment å ha lydverdi /d/, er det i disse to innskriftene kanskje to ᚠ **t**-runer med mulig lydverdi /d/. Beskrivelse og foto av innskrift N495 viser at ᚠ **t**-runen er skadet i toppen, og det er langt på vei umulig å se et eventuelt punkt der (Liestøl, 1960, s. 57). ᚠ **t**-runen i N506 kan virke noe sikrere angående manglende punktering i henhold til foto i Liestøl (1960, s. 66). ᚱ **b**-runen er også fortsatt flertydig, men finnes kun i N497d hvor den har både lydverdi /b/ og /p/. Med tanke på at den punkterte **i**-runen, ᚦ, finnes i forholdsvis mange eksemplarer er det kanskje naturlig å forvente få tilfeller hvor **i**-runen fortsatt er flertydig. Det er kun i N892 jeg ser at denne kan ha lydverdi /e/. I N473 og N503 har den muligens lydverdi /j/, noe som i likhet med at u-rune har lydverdi /v/ var helt normalt. Skillet mellom vokal og halvvokal er moderne praksis.

Som omtalt innledningsvis har noen runetegn fått endret lydverdi som følge av endringer i talespråket, men jeg har ikke spesifikt kommentert slike tilfeller i gjennomgangen. ᚦ **a**-runen endret lydverdi fra /ã/ til /o/ ettersom den nasale vokalen falt sammen med /a/ eller /o/ «allerede ved år 1000», og den nye ᚦ **o**-runen tok dermed over en lydverdi som ᚱ **u**-runen før representerte (Olsen, 1960, s. 242). Runen ᚦ forekommer derfor naturlig nok tilsynelatende ikke i noen av innskriftene i Nidarosdomen med lydverdi /ã/, kun /o/. Runen ᚦ har endret lydverdi fra /R/ til /y/ (Olsen, 1960, s. 242). Det finnes bare ett tilfelle av denne runen blant innskriftene, i N492, og der har den lydverdi /y/.

Sammenligning med andre trønderske innskrifter

Antall forekomster av de ulike tegnvariantene og runer med flertydige lydverdier, har naturligvis sammenheng med hvor frekvent bruken av lyden(e) det aktuelle tegnet/runen representerte, var i språket som ble brukt på den tiden. Det er i så måte ingenting som er særskilt overraskende når det gjelder fordelingen av funn. Nedenfor vil jeg imidlertid gå litt nærmere inn på noen av de ulike tilleggstegetene det er gjort funn av, og sammenligne bruken av den «utvidete fuparken» i Nidarosdomen med 28 runeinnskrifter fra andre kirker i Trøndelag, og med 119 fra bygrunnen i Trondheim. For å avgrense diskusjonen, har jeg valgt å se på frekvens i sammenligningsgrunnlaget når det gjelder

bruk av noen av de tilleggstejnene det er færrest av i korpuset fra Nidarosdomen. Dette gjelder tegnene $\mathcal{K}$ **p**, $\mathcal{B}$ **p**, $\mathcal{C}$ **c/z** og $\mathcal{O}$ **ø**. I tillegg var jeg nysgjerrig på om det fantes innskrifter i sammenligningsgrunnlaget som har to tegn som ikke er representert i mitt korpus. De aktuelle tegnene er $\mathcal{Y}$ **y** og $\mathcal{Q}$ **q**. Tegnene $\mathcal{O}$ **ø** og $\mathcal{Q}$ **q** behandles i samme avsnitt. Til sist har jeg benyttet anledningen til å finne enda flere varianter av binderuner. Alle utvalgte innskrifter i sammenligningsgrunnlaget har noenlunde sikker bakre datering til ca. 1150 i henhold til Hagland (1997), Olsen (1960) og Liestøl (1960). Når det gjelder innskrifter fra bygrunnen med tilleggstejn og typologiske varianter, har jeg tatt utgangspunkt i Hagland (1997) sin oversikt (s. 8). Hagland har ikke foto av runeinnskriftene, så mine vurderinger av runeformene er basert utelukkende på hans beskrivelser. Kilde til kirkeinnskriftene er Olsen (1960) som har foto eller tegning av alle innskriftene med unntak av N510.

Om $\mathcal{K}$ eller $\mathcal{B}$ for p

Den punkterte **b**-runen, $\mathcal{B}$, ble ofte erstattet med tegnet $\mathcal{K}$, skriver Olsen (1960, s. 244). Man skulle tro at det fantes en del eksempler på $\mathcal{K}$ med lydverdi /p/ i innskriftene på Nidarosdomen ettersom dette tegnet er «en oppkomling som begynner å vise seg tidlig på 1200-tallet» (Spurkland, 2001, s. 165). Hagland (1997) antyder imidlertid i forbindelse med funn fra Bryggen i Bergen, med forbehold om at materialet er for lite til å trekke konklusjoner, at «[...] dei arkeologiske dateringane av funnkonteksten, [viser] ei utvikling frå [...] [$\mathcal{B}$] via [...] [$\mathcal{B}$] til $\mathcal{K}$ som teikn for /p/» (s. 84).

I Nidarosdomen er det iallfall bare ett tilfelle av dette tegnet blant de registrerte innskriftene. Liestøl (1960) skriver i omtalen av N483 at «R. 1 ser nærast ut som ein $\mathcal{K}$ **p**, [...]» (s. 50). Jeg har selv sett denne innskriften, og kvistenes vinkler tyder på at de vil møtes ganske nøyaktig på staven og gi form til en $\mathcal{K}$. Mens jeg lette etter innskrift N471 på sørsiden av oktagonen (som jeg dessverre ikke greide å spore opp), fant jeg en tydelig enkeltstående $\mathcal{K}$ som var veldig lik $\mathcal{K}$ i N483, men dette er vel mest sannsynlig et tegn påført Nidarosdomen i nyere tid, ettersom det ikke er registrert som runeinnskrift. I N478, N497e og N497f finnes til sammen tre tilfeller av punktert **b**-rune, $\mathcal{B}$, med sannsynlig lydverdi /p/.

Hagland (2002) viser i sin oversikt til ett registrert tilfelle av mulig $\mathcal{K}$ for **p**, i N779; «I den leselege delen har r. 6 etter ordskiljet øvre og nedre kvistsett med svak bøy inn mot staven, slik at teiknet både kan oppfattast som ein defekt b og som den typologisk sett yngre forma av p [$\mathcal{K}$]» (s. 23). I kirkematerialet presentert av Olsen (1960), fant jeg to innskrifter med dette tegnet, i N526 fra Sakshaug kirke, gjengitt som sikker innskrift (s.

100) og i N536 fra Stod kirke (s. 116). I N526 er formen på kvistene (vinklet øvre kvist, rundet nedre kvist) nokså lik tilfellet i N483 fra Nidarosdomen, noe som etter mitt syn styrker belegget for at det faktisk er tegnet $\mathcal{K}$ som er ristet også der. Når det gjelder den punkterte **b**-runen, $\mathfrak{B}$, finnes den i henhold til Hagland (1997) i innskrift N818, N820 og N833 fra bygrunnen (s. 8). Det er ingen eksemplarer av $\mathfrak{B}$ i kirkeinnskriftene.

Det kan være at de fleste innskriftene hvor det var behov for å uttrykke lydverdi /p/, var ristet en tid før det ble vanlig å buke $\mathcal{K}$. Eventuelt kan det være at $\mathcal{K}$ aldri riktig fikk fotfeste i Trøndelag. Ved en senere anledning kan det være interessant å undersøke innskrifter fra andre steder i landet fra omtrent samme periode for å se om det finnes flere eksemplarer av dette runetegnet. Det må nevnes at lyden [p] antagelig ikke var spesielt frekvent i det norrøne talemålet, det finnes til sammen omtrent bare 10 innskrifter som ser ut til å inneholde lydverdi /p/ i korpuset fra Nidarosdomen og sammenligningsgrunnlaget.

Om varianten $\mathfrak{h}/\mathfrak{h}'$ av $\mathfrak{s}$ -runen

Når det gjelder kortkvist-**s** er forskjellen på $\mathfrak{s}$ og $\mathfrak{s}'$ kun grafisk som tidligere nevnt, mens langkvist-**s** med variantene $\mathfrak{h}$ og $\mathfrak{h}'$ ofte motsvarer henholdsvis den latinske bokstaven c og den norrøne z ved behov (Olsen, 1960, s. 244). På Nidarosdomen forekommer $\mathfrak{h}$ muligens til sammen fire ganger i N477 og N506, men mest sannsynlig har tegnet lydverdi /s/ i alle tilfeller. Etersom det er få innskrifter med latinsk språk, er det ikke noe underlig at det ikke finnes eksempler på $\mathfrak{h}$ som representant for latinsk c blant Nidarosdomens 42 innskrifter. I Sakshaug kirke dukker imidlertid langkvist-**s**, $\mathfrak{h}$, opp i N531 som motsvar parallell til latinsk c med lydverdi /ts/, i det religiøst pregede uttrykket **a u e m a r i a g r a c i a**. I bygrunnens N774 og N833 finnes noen flere eksempler på langkvist-**s**, i N 833 både variantene $\mathfrak{h}$ og $\mathfrak{h}'$, men der som i Nidarosdomen er tilfellene gjengitt med sannsynlig lydverdi /s/. N833 har i tillegg kortkvist-**s**, $\mathfrak{s}'$, med samme lydverdi /s/. Med tanke på at det latinske språket kom til Norge parallelt med kristendoms læren, virker det naturlig at det eneste tilfellet av $\mathfrak{h}$ for c finnes i en kirkeinnskrift snarere enn i bygrunnen.

Om den punkterte **u**-runen, $\mathfrak{u}$, og Ívarr-navnet

Fra bygrunnen i Trondheim er det gjort funn av punktert **u**-rune, $\mathfrak{u}$, i tre innskrifter. Ifølge Hagland (2002) er det i N794 snakk om $\mathfrak{u}$ med lydverdi /o/ i mannsnavnet *Kolbjorn*, mens N817 og N834 begge antagelig har $\mathfrak{u}$ med lydverdi /v/ i mannsnavnet *Ívarr* (s. 122). Blant kirkeinnskriftene er det i N460 fra Selbu kirke punktert **u**-rune, $\mathfrak{u}$,

med sannsynlig lydverdi /y/ i navnet **f r b y s u n** *Frøybjornsson*, og samtidig en upunktet **u**-rune med en slags lydverdi /v/ i navnet **u l æ f** *Véleif* (Olsen, 1960, s. 26). Det kan tenkes at sistnevnte burde vært tolket som Ólafr, men det har jeg ikke faglig grunnlag for å diskutere. Hagland (2002) presiserer at *Ívarr* «vanlegvis vil ha forma iuar eller ifar i norske runeinnskrifter» (s. 78). Det var dessuten vanligst at ᚱ hadde lydverdi /y/ i Norge, men som Olsen (1960) poengterer var tegnet ʌ kommet i bruk for /y/, så den punkterte **u**-runen fikk ikke veldig stor utbredelse (s. 243).

Punktet **u**-rune, ᚱ, finnes tilsynelatende ikke i noen av de registrerte innskriftene på Nidarosdomen. Det finnes imidlertid en innskrift med mannsnavnet *Ívarr* (N481), med upunktet **u**-rune. Jeg har selv sett denne innskriften rett øst for Nidarosdomens Mariaportal, og kunne ikke se noe som minnet om punktering av **u**-runen. Bruken av tegnet ᚱ med lydverdi /v/ er ikke gjennomført i innskriftene fra bygrunnen heller, så hovedpoenget her er at tegnet ikke er representert overhodet i korpuset fra Nidarosdomen, men at det finnes i andre innskrifter fra Trøndelag.

Om ʀ ø og ʀ ɔ

Som nevnt innledningsvis er det kun to tilfeller av ʀ ø i korpuset fra Nidarosdomen, og ingen eksemplarer av ʀ ɔ. I N471 er ʀ ø svært usikker, og har uansett neppe lydverdi /ø/ (Olsen, 1960, s. 40). Kun i N492 som har oppramsing av ulike vokaler sammen med R r-runen, kan man regne med at den har lydverdi /ø/. Igjen er det relevant å tenke på hvilke lyder som var i bruk i norrønt språk. Ettersom det ikke var så mange ord som hadde lydverdi /ø/, og ord som for eksempel *sokum* med lydverdi /ɔ/ kunne skrives *sakum*, finnes det sannsynligvis ikke så mange eksemplarer av disse tegnene i sammenligningsgrunnlaget heller. Samtidig er det viktig å huske på at tilleggstejn mest sannsynlig aldri var annet enn tilleggstejn. Det er registrert to innskrifter med ʀ ø fra bygrunnen, N813 og N834, begge med sannsynlig lydverdi /ø/ (Hagland, 1997, s. 64 og 121). Tegnet ʀ ɔ er kun funnet i én innskrift, N815, men er der translitterert med ø, ikke ɔ (Hagland, 1997, s. 70). I kirkeinnskriftene er det ingen funn av verken ʀ ø eller ʀ ɔ.

Om binderunefunn

I Nidarosdomen og de andre trønderske kirkene finnes binderuner i henholdsvis ca. 1/3 og halvparten av innskriftene, mens bygrunnen har binderunefunn i ca. 1/6 av korpuset (se vedlegg 2 for tabelloversikt med binderuner fra Nidarosdomen, andre trønderske kirker og bygrunnen). Antallet ulike kombinasjoner i hvert korpus er nokså likt, men

Nidarosdomen og det øvrige kirkematerialet har til sammen 11 kombinasjoner som ikke finnes i bygrunnen. Man kan ane en tendens til at binderuner er mer frekvente i religiøs sammenheng, i den grad kirkeinnskrifter kan sies å være i en slik kategori. Med tanke på at risteren kanskje gjør seg mer flid med en innskrift på for eksempel en kirkevegg enn på en trepinne i bysammenheng, har det vært interessant å se om noen av binderunene fra enten Nidarosdomen eller de andre kirkene har særpreg sammenlignet med de fra bygrunnen. Det er to funn av trippelruner, ᚦᚱᚱ **ion** og ᚦᚱᚱ **aua**, men sistnevnte er fra nettopp bygrunnen. Den noe fiffige, og muligens sjeldne, binderunevarianten av dobbel konsonant ᚦᚱᚱ , er imidlertid kun å finne i Nidarosdomen og de andre kirkeinnskriftene. Tidligere nevnte Olsen (1960) sin påstand om hvilke tegn som var vanligst i binderuner, ble ikke gjort til skamme; hele 16 av de til sammen 23 binderunekombinasjonene består av ᚦ **a** eller ᚦ **o**. I denne sammenheng er det kanskje verdt å legge merke til at i materialet fra bygrunnen er bare 4 av 35 binderuner uten ᚦ **a** eller ᚦ **o**, mens Nidarosdomen og trønderkirkene har til sammen 12 av 39 uten noen av disse tegnene. Sett i lys av antallet binderuner generelt, og sistnevnte poeng, er det litt fristende å konkludere med at kirker var et særdeles egnet sted for risting av binderuner. Ved en grundigere analyse av for eksempel den grafiske utformingen av binderunene, kan man kanskje finne flere nyanser som taler både for og imot denne påstanden.

Konklusjon

Reisen gjennom Nidarosdomens runetegn har gitt et lite innblikk i et stort mangfold. Hovedfokus har vært den utvidete fuþarken i høymiddelalderen, og det må med rette kunne sies at risterne i Nidarosdomen har hengt med i datidens tegnutvikling. Både punkterte runer og de fleste andre tilleggsteget er representert i katedralen. Det er dog en litt lav frekvens i bruk av enkelte tilleggsteget, noe som kanskje viser at behovet for de nye tegnene ikke var særlig stort, og at tegnreduksjonen fra eldre til yngre fuþark muligens ikke var så meningsløs som den kunne virke. En velfungerende yngre fuþark styrker kanskje også argumentet for at det latinske alfabetet var inspirasjonskilde for utvidelsen, noe nevnte Seim var inne på. I sammenligning med innskrifter fra andre trønderske kirker og fra bygrunnen i Trondheim, avviker funnene fra Nidarosdomen i liten grad når det gjelder bruk av både tilleggsteget og binderuner som er det jeg har konsentrert meg mest om. Nevneverdig er manglende funn av punktert u-rune, ᚱ , og tegnet ᚦ **o**, samt variantene $\text{ᚦ}/\text{ᚦ}$ som ekvivalent for latinsk c, i innskrifter fra Nidarosdomen, men det er svært få tilfeller av disse i sammenligningsgrunnlaget også. Når det gjelder bruk av binderuner, viser sammenligningen at innskriftene fra Nidarosdomen og de andre kirkene i Trøndelag har relativt flere binderuner, samt større

variasjon i runekombinasjoner, enn innskriftene fra bygrunnen. Det er fortsatt mange tegn på Nidarosdomen som ikke har blitt tolket eller registrert, og blant dem finnes kanskje fortsatt en uopdaget runeskatt. Om eventuelle nye funn vil endre inntrykket av hvordan utvidelsen av den yngre fupark er representert, gjenstår å se.

Litteraturliste

- Barnes, M. (2011). On the status and transliteration of the additional characters of medieval Scandinavian writing. *Thi Timit Lof*, 67, 9-21.
- Barnes, M. (2013). What is runology, and where does it stand today? *Futhark: International Journal of Runic Studies*, 4, 7-30.
- Berg, I. (2019). *Språket som vart norsk. Språkhistorie frå urnordisk til 1800-talet*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Ekroll, Ø. (2015). *The Octagonal Shrine Chapel of St Olav at Nidaros Cathedral: An Investigation of its Fabric, Architecture and International Context*. (Doktoravhandling). NTNU, Trondheim. Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/handle/11250/2372702>
- Engtrø, D. Ø. H. (2005). *Bruk av epigrafisk skrift i middelalderens Trondheim. Med utgangspunkt i kontekstuell analyse av runeinnskrifter på Nidarosdomen og fra bygrunnen* (Masteroppgave, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet).
- Engtrø, D.Ø. (2015). Hvem ristet runer på Nidarosdomen? Hentet fra https://www.academia.edu/546022/Hvem_ristet_runer_p%C3%A5_Nidarosdomen
- Hagland, J. R. (1997). «Runer frå utgravingane i Trondheim bygrunn 1971-94. Med eit tillegg av nyfunne innskrifter elles frå byen (N774-N894)». Hentet 19.05.21 fra <https://folk.ntnu.no/ivar/filer/Hagland1997-Trondheimsruner.pdf>
- Haugen, E. (1976). The dotted runes. I B. Almqvist & D. Green (Red.), *Proceedings of the Seventh Viking Congress* (1973, 83-92). Dublin: Royal Irish Academy.
- Holmqvist, K. L. (2018). Names and prayers: Expressions of self in the medieval inscriptions of the Nidaros Cathedral walls. Hentet fra <http://ojs.novus.no/index.php/CM/article/view/1614/1598>
- Holmqvist, K. L. (2016). *Rede se de cuinne – les, den som kan. Lærd kultur møter runeskriften*. (masteroppgave, NTNU Trondheim). Hentet fra <https://ntnuopen.ntnu.no/ntnu-xmlui/bitstream/handle/11250/2442910/Karen%20L.%20Holmqvist.pdf?sequence=3&isAllowed=y>
- Liestøl, A. (1960). 473-506 Nidaros Domkirke V-XXXVIII. I M. Olsen (Red.), *Norges Innskrifter med de yngre Runer. Femte bind* (s. 41-67). Oslo: A.W. Brøggers boktrykkeri.
- Liestøl, A. (1971). The literate Vikings. I P. Foote & D. Strömbäck (Red.), *Proceedings of the Sixth Viking Congress* (1969, 69-78). Uppsala: Almqvist og Wiksell.
- Olsen, M. (1960). *Norges Innskrifter med de yngre Runer. Femte bind*. Oslo: A.W. Brøggers boktrykkeri.
- Schulte, M. (2009). Den yngre nordiske fuparken. Dens forutsetninger og kontekstualisering i skriftkulturen. *Íslenskt mál og almenn málfræði*, 31, 67-87.
- Seim, K. F. (1998). *De vestnordiske futhark-innskriftene fra vikingtid og middelalder: form og funksjon* (Doktoravhandling). NTNU, Trondheim.
- Spurkland, T. (2001). *I begynnelsen var Þᚼᚾᚱ ᚹ*. Oslo: LNU og J.W. Cappelens Forlag.

Syrett, M. (2002). *The Roman-alphabet inscriptions of medieval Trondheim*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Syrett, M. (2002). *The Roman-alphabet inscriptions of medieval Trondheim. Volume II. Illustrations*. Trondheim: Tapir Akademisk Forlag.

Vedlegg 1

Innskrift	Runetegn														Tilleggstejn											Sum			
	ƿ	ᵛ	þ	ᵛ	ᵛ	ƿ	*	ᵛ	l	l	'	1	ᵛ	Y	ᵛ	ᵛ	ƿ	1	ᵛ	ᵛ	ᵛ	ᵛ	ᵛ	ᵛ	ᵛ		ᵛ	ᵛ	ᵛ
N469		1			1	1				1	1			1															6
N470	1				1			1		3	1				1														8
N471*		3	3		7				7	2		2			1						1	3							30
N472*		1	1		2															1									5
N473*		6		4	3	3	1	4	3	5		2		1	1					2			2					37	
N474	1	1							2																				4
N475		1	1			1			1	1				1					1										7
N476*					1						1																		2
N477*				2	2	2		1	3	2				2		1					2					2			19
N478	1	4	6	4	11	2	5	6	8	9		1		3	4				3		1	6	4		3			81	
N479	1									1												1							3
N480*		1			1					2			1	1	1														7
N481*		1			1				1	1																			4
N482		1			1		1		1	1									1										6
N483*									1	1					2												1		5
N484					1				1	2					1														5
N485*		2	1		1			1																					5
N486*						2	2		2						1							3							10
N487		1	1		3				1	1									1						1				9
N488*		1	1	1	1	1		1	2		1			1															10
N489		1			2		2		2						1							1							9
N490*			1	1	1					1								1	1						1				7
N491			1		1		2	2	1	1													2	1					11
N492		1			8				2							1						2	1	1					16
N493		1	1			3			2	2	3	2			3							1							18
N494	1	3	2	2	3	4		7	5	3	2	2		1	1						1			2				39	
N495*		1						1	1	1		1		1															6
N496			1			1			1	1				1								1				1			7
N497a	1	2	1		1	1			3												1				3				13
N497b			1	1	1																								3
N497c				1	2	1		1	3	1												1							10
N497d			1	1		1		2						2		1						1							9
N497e						1		1	1	2						1							1						8
N497f*					2																		1						3
N498	1	2			1	1			1						1														7
N499*		1	1		1				1		1	1			1				1										8
N500					1				1			1										1							5
N501*					1																								1
N502*		2			4	1	1	2	2	2					1							3				1			19
N503			1	1	3				1	1		1									2								10
N504		2	1			1	1		1	1	1	1																	9
N505								1	2			1											1						5
N506		2	1		1	1	3	3	5	3		2			2					1			1				2		27
N507				1				2	1						1							1		1					7
N508		1			1		1		2	1					1	2													9
N892				1	2				1					1						1									6
N893*					1				1																				2
Sum	7	43	27	20	73	29	19	36	73	52	10	18	4	18	24	3	12	2	3	24	17	2	17	4	0	1			

Tabell 1: Runetegn (grafem) brukt i Nidarosdomens registrerte innskrifter.

Innskrifter som inneholder usikre runer er markert med *****.

Innskrifter som inneholder tilleggstejn er markert med **grønt**.

Tilleggstejn er markert med **grønt**.

Basert på gjengivelser av Holmqvist (2016), Liestøl (1960), Olsen (1960) og Hagland (1997).

Vedlegg 2

Innskrift			
N470	† an		
N473	† ak		
N489	† er		
N490	† or	† ag	
N493	† ak	† al	† ll
N494	† ok	† an	
N496	† am		
N497d	† op		
N497e	† ap	† al	
N502	† ar	† er	† er
N503	† tg	† ar	

Tabell 2: Binderuner i Nidarosdomens innskrifter (ND).

Innskrift					
N456	† ion				
N457	† er				
N510	† or				
N512	† ll				
N513	† or				
N527	† er	† op	† kn	† or	
N530	† al	† ar			
N531	† au	† ar			
N532	† op	† op	† ar	† tr	† tu
N534	† ol	† ap			

Tabell 3: Binderuner i andre trønderske kirkeinnskrifter (AK).

Innskrift						
N783	† ar					
N784	† al	† on				
N789	† ar					
N803	† on					
N805	† or					
N815	† or	† ar				
N821	† al	† ag				
N822	† ag	† ag	† ag	† ag	† ar	† au
N825	† tr	† tr	† ar	† ar		
N829	† tu	† or	† an			
N834	† op					
N835	† al					
N836	† au	† tu	† or			
N849	† ag					
N860	† aua					
N866	† ar					
N867	† an					
N868	† al					
N870	† ar					
N891	† ap					

Tabell 4: Binderuner i innskrifter fra bygrunnen i Trondheim (BG).

Korpus	Binderuner																				Sum		
	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†	†			
ND	1	1	1							2	2	1	2	2	1	1			1	1	3	19	
AK	3	3		1		1	1	1	3				1				1	1		1	2	20	
BG		4		2	1	1	1	2	1	8	2	1	4	4	6		1		2			35	
Sum	4	8	1	2	1	1	1	3	2	13	2	1	4	7	7	1	1	1	3	1	2	5	74

Tabell 5: Frekvens av binderuner i de ulike korpusene.

Binderuner med lilla farge har tegnet †. Binderuner med gul farge har tegnet †.

Basert på gjengivelser av Holmqvist (2016), Liestøl (1960), Olsen (1960) og Hagland (1997).

